

VERES JANKA-ESZTER

Babeş–Bolyai Tudományegyetem
Ökumené doktori iskola
Kolozsvár, Románia
janka.veres@ubbcluj.ro

Mit jelent a „gender” fogalom? Használhatjuk-e az egyházban, vagy féljünk tőle?

Abstract: In our paper we would to discuss about the difference between the meaning of the words gender and sex, in order to try and understand why is it important to distinguish correctly when to use gender specific expressions. We discuss the etymology of the word and, on the other hand, we try to find the most useful translations and expressions which will help us integrate the word gender in Hungarian texts. It's important for us to find the proper meaning of the used word (in this case, we discuss the word gender) in order to understand the texts we read in a proper manner. The misunderstanding of the word gender caused a lot of stereotypes, even oppression, when it came to talk about women and their role in society and in Church, so we must be aware to read and understand the meaning of a specific text using our best knowledge and trying to do our best to avoid stereotypization.

Keywords: gender, society, identity, religion, stereotypes, beliefs, translations, semantics, word meanings

Bevezető

Ahhoz, hogy a társadalmi problémákat meg tudjuk érteni, elengedhetetlen bizonyos fogalmak tisztázása. A fogalomtisztázás viszont érzékeny terület, főképp abban az esetben, amikor olyan szavakat, kifejezéseket szeretnénk megérteni, amelyeknek egy adott nyelvben nincsenek pontos, teljes megfelelői. Napjaink egyik legtöbbet említett társadalmi problémája, amellyel mind

egyházi, mind laikus körökben a szakemberek, és nem csak, foglalkoznak, a nemi szerepekre vonatkozik. Amikor viszont nemi szerepekről beszélünk, ugyanúgy elengedhetetlen megértenünk annak angol megfelelőjét, a gender szó helyes értelmét is. Ez legalább olyan mértékben fontos ahhoz, hogy a fogalmat a megfelelő kontextusba behelyezve használni tudjuk, és a szöveget, amelyet épp olvasunk, megfelelően értelmezhessek.

Mit értünk valójában nemi szerep alatt?

Időnként nehéz felfogni, hogy pontosan mit is értünk a „gender” kifejezés alatt, és hogyan különbözik a szorosan összefüggő „sex” kifejezéstől. Ahhoz, hogy megértsük a gender szociális felépítését, elsősorban meg kell határoznunk a „gender” és a „sex” fogalmát. Gyakran ezt a két fogalmat kölcsönösen felcserélhetőnek tartják, azonban fogalmaik eltérő jelentéssel bírnak. A „sex” azon biológiai és fiziológiai tulajdonságokra utal, amelyek meghatározzák a férfiakat és a nőket. Anatómiai és élettani jellemzőként definiálják, amelyek az egyén biológiai férfiasságát és nőiességét jelentik.¹

A nem (sex) a személy biológiai állapotára utal, és tipikusan férfi, női vagy interszexuális kategóriába sorolható.²

A „gender” azon társadalmilag felépített szerepekre, viselkedésre, tevékenységekre és tulajdonságokra utal, amelyeket egy adott társadalom megfelelőnek tart a férfiak és a nők számára. A „gender” szó kiemeli, hogy a férfiasság és a nőiesség társadalmi, kulturális és pszichológiai tényezők terméke, és az egyén

---

¹ Aman Ullah GONDAL: *Gender studies*, National Officers Academy, Islamabad, 2016, 5.

² GONDAL, 5.

megszerzi őket, ezáltal férfivá vagy nővé válva.³ Ezek a viselkedési modellek bizonyos elvárásokat állítanak az egyének számára és befolyásolják a nemi alapú szerepeket, amelyeket valaki nőként vagy férfiként a társadalmi életben betölthet.⁴

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) meghatározása alapján a „gender” szociálisan létrehozott női és férfitulajdonságok összessége.⁵

Hogyan is működnek ezek a társadalmi nemek? Az emberek terjedelmes és komplex társadalmakban működnek elsajátított magatartásminták alapján. A beszédmódunk, a módszereink, az általunk használt dolgok és a viselkedémódunk mind azt jelzi, hogy kik vagyunk, és ez megalapozza az interakcióink szabályait. A társadalmi nem is ezen magatartások és attitűdök halmazának az egyike.⁶

A két kifejezés közötti fő különbségeket Gondal így foglalja össze: a biológiai nem egy természetes, univerzális kifejezés, a társadalmi nem pedig egy szociális konstrukció, mely folyamatosan változik térbeli, földrajzi és társadalmi-kulturális helyzet hatására. A biológiai nem a nemi szervek látható különbségeire és a reprodukzív funkciók különbségeire, míg a társadalmi nem egy szociokulturális konstrukció, amely férfias és nőies tulajdonságokra, viselkedési mintákra, kapcsolódó szerepekre és felelőségre utal.⁷

---

³ GONDAL, 5.

⁴ PERINTFALVI Rita: *The Real Face of the Anti-Gender Kulturkampf – The Rise of a New Kind Of Political And Religious Fundamentalism In Europe?*, 2015, 3–4.

⁵ World Health Organization: *Gender, Equity and Human Rights*. <http://www.who.int/gender-equity-rights/understanding/gender-definition/en/>, 2018. 06. 15.

⁶ SCHIEBINGER.

⁷ GONDAL, 6.

A pontosabb megértés érdekében lássunk egy egyszerű példát: bár biológiailag csak a nők szülhetnek, a biológia nem határozza meg azt, hogy ki fogja felnevelni a gyermekeket, vagy ki fogja a házimunkát elvégezni. Ezért is problémás az, ha valaki a nők társadalomban vagy egyházban betöltött szerepét az ő biológiai tulajdonságai alapján próbálják meghatározni, gyakorlatilag a szülési képesség alapján. Tehát ha valaki azt mondja, hogy a nők nem lehetnek politikusok, tudósok, menedzserek vagy spirituális vezetők, azért, mert nők, és az ők elsődleges feladatuk az, hogy szüljenek, erősen diszkriminálja a nőket a társadalmi életből való kivonásával, amelyben ugyanolyan joguk van részt venni, mint a férfiaknak.⁸

Ez a társadalmi nevelés annyira erős, hogy amikor megkérték a huszonnégy órája született csecsemők szüleit, jellemezzék gyermekeiket, már ekkor a nemi sztereotípiákat használták: a fiúkat erős, éber és jól tájékozottnak írták le, a lányokat pedig apró, puha és törékeny lényként. El tudjuk képzelni, hogy a továbbiakban is a hozzájuk való viszonyulás és bánásmód semmi- ben sem fog különbözni.⁹

Amikor a kutatók bevezették a „gender” kifejezést, egy olyan szót kerestek, mely semleges háttértartalommal rendelkezik, az évek során azonban ez az egész a visszájára fordult, és szinte szitokszóként írta be magát a történelembe.¹⁰

---

⁸ PERINTFALVI, 3–4.

⁹ Claire RENZETTI – Daniel CURRAN: Sex-Role Socialization, in Janet Kourany – James Sterba – Rosemarie Tong (szerk.): *Feminist Philosophies*, Prentice Hall, New Jersey, 1992, 31–47, 32.

¹⁰ Joan Wallach SCOTT: Gender: A Useful Category of Historical Analysis, *The American Historical Review* 91.5 (1986), 1054–1057.

A „genus” szó etimológia

Annak érdekében, hogy érdemben tudjuk feltárni, illetve vizsgálni a kiemelt társadalmi problémát, amely elsősorban a nők hátrányos megkülönböztetésére utal, szükségszerűnek érezzük a szó használatát, elsősorban azért, mert (még) nem találjuk azt a szót, illetve kifejezést, ami pontosan takarná a „gender” szó teljes értelmét, ezzel, magyar nyelvterületen, sok félreértés született. Az eddigi legmegfelelőbb kifejezés szerintünk a **társadalmi nem**, mivel ez a kifejezés próbálja takarni többé-kevésbé azt az értelmet, amelyet bemutatni, illetve tovább kutatni szeretnénk.

Miért nehéz magyar megfelelőt találni? Bármilyen meglepő, inkább beszélünk itt a *gender* szó etimológiai hátteréről, mintsem kulturális félelemről. A „gender” szó a latin *genus*, *-is* szóból ered, amelynek jelentése többek között a következő: nemzet, faj, ház, család, eredet.¹¹ A szó használata különféle jelentésben elterjedt a történelem során. Látjuk például Iulius Caesar *Commentariorum De Bello Gallicocum* negyedik könyvében, ahol Gallia leírásában használja a *genus hominum* kifejezést, amikor bemutatja a környezetet. Itt a *genus* kifejezés elsősorban úgy fordítandó, hogy nemzet vagy faj, mivel a lakosok nemzeti eredetének leírásához használta. A történelemben nagyon előre haladva hasonló kifejezést találunk XIII. Leó pápánál, aki 1884. április 20-án kiadta a *Humanum Genus* kezdetű enciklikát. XIII. Leó a *humanum genus* kifejezést itt az emberi nemre vonatkoztatta. Visszatérve a nyelvészetre, a *genus* kifejezés használandó abban az esetben is, amikor főneveket **nyelvészeti nem** alapján rangsoroljuk. Lehet, hogy itt van az a csavar, ami közelebb vihet megérteni, hogy miért nehezebb magyar megfelelőt találni

---

¹¹ *Tudományos és Köznyelvi Szavak Magyar Értelmező szótára*. <https://meszotar.hu/keres-genus>, 2021. 01. 06.

a *genus* szó sokféle árnyalatára. Szükséges megemlítenünk azt, hogy a magyar nyelvben nem létezik a főneveknek nyelvészeti nem szerinti rangsorolása, tehát a nem szó etimológiai fejlődésében nem volt annyira szükséges többek között a szó árnyalataira hangsúlyt fektetni, mivel nyelvészeti nemről is csak abban az esetben beszélünk, amikor idegen nyelvek nyelvtanával foglalkozunk. Tehát a nyelv fejlődésében megmaradt a nem főnév fő jelentéseként a biológiai nem, mivel az volt a szó jelentésének az az árnyalata, ami a köznyelvben gyakrabban használatos. A magyar nyelv tehát jelenleg nem tesz különbséget biológiai nem és társadalmi nem között, főképp azért, mert a magyar nyelv nem érezte szükségesnek a *genus* szó valamilyen formájának latinból való átvételét, ugyanis nem volt szükséges a nyelvészeti nem kifejezés egyszerűsített formájának felépítésére. Ha megvizsgáljuk azokat a nyelveket, amelyekben létezik a főnevek, személyes névmások nyelvészeti nem szerinti kategorizálása, észrevehetjük, hogy minden nyelvben megjelenik a *genus* szó átvett formája akkor is, hogyha a nyelv önmagában nem latin eredetű.

Az angol *gender* szó elsősorban a nyelvtani nemet jelöli. Több nyelv megkülönböztet hímnemű, nőnemű és semleges nemű főneveket, mellékneveket, névmásokat (ide tartoznak például a német, a latin eredetű nyelvek, a szláv nyelvek). Az angol nyelvben kevés a nőnemű, illetve hímnemű főnév, a melléknevek nem nemfüggőek, de a személyes és birtokos névmások igen. A héberben hímnemű és nőnemű főnevek, melléknevek és igevégződések vannak, de nincs semleges nem. A magyar nyelvben nincs nyelvtani nem, ezért e jelentés fölött gyakran átsiklunk. A magyar nyelvben ez nem figyelhető meg, de az orosz (пол – род), német (Geschlecht – Genus) és angol (sex – gender) nyelv külön szavakkal illeti a biológiai és a nyelvtani nemet. Ez a kettő ellentmondásban is állhat egymással, például a német lány szó (Mädchen) semleges nemű névelőt kap (das). A magyar nyelvben gyakori az

a jelenség, hogy egy főnév mindkét nemre vonatkozhat (pl. özvegy, nyugdíjas, mérnök stb.). Ezek alapján a nők nyelvi egyenjóságáért folytatott mozgalom azon országokban kihangsúlyozottabb, ahol nagy különbség van a nyelvtani nemben (Genus), mint például a németeknél. Ezen a területen a feministák célja a férfinyelvvvel párhuzamosan egy női nyelv felépítése vagy a semleges nem használatának meghonosítása. Az elképzelés jól is hangzik, de túlzásokat azért itt is találhatunk, mint például a Miatyánk átírása: „Vater und Mutter unser im Himmel” (=Mi Atyánk és Anyánk a mennyben).¹²

A gender jelentheti a társadalmi nemet. Ilyen értelemben a férfi- és női vonások, tulajdonságok és szerepek szociokulturális dimenzióját jelöli. E megközelítés különbséget tesz a biológiai nem (sex) és a társadalmi nem (gender) között; az utóbbit általában egy szociokulturális konstrukció eredményének tekinti – ilyen értelemben lehet beszélni nemek közötti egyenlőségről vagy egyenlőtlenségről (gender in/equality), a nemek közötti hatalmi viszonyokról (gendered power relations), nemi sztereotípiákról (gender stereotypes) vagy nemi alapú erőszakról (gender-based violence).

Összefoglalás

Elsősorban megállapíthatjuk, hogy a társadalmi nem fogalmát számos sztereotípiára hálózta be. A sztereotípiák Rommes szerint olyan széles körben elfogadott, leegyszerűsített és essenziális meggyőződések, melyek mélyen beágyazódtak a szociális intézményekbe és a tágabb kultúrába. Egy példát is felhoz rá: egy videojáték tervezői a lányok számára létrehozott platform-

---

¹² PETE István: Férfinyelv-e a magyar?, in *Magyar Nyelvőr* 124 (2000/1), 108–111.

nál egyértelműen rózsaszínű háttérrel kellett hogy használjanak, ugyanis az anyák kizárólagosan ezeket vették meg gyermekeiknek, holott a gyermekek inkább a sötétebb, fémes színeket részesítették előnyben.¹³

Ilyen sztereotípiákat figyelhetünk meg a férfi- vagy női munkahelyek kinevezésénél is. Hogyan is jönnek létre az úgynevezett férfi- és női munkák? Erre a válasz fölöttébb egyszerű: egy úgynevezett „genderszeparáció” módszerrel, mely során megjelölik a feltételezeten numerikusan domináns csoport tenderidentitását, és kinevezik pl. női szakmának a betegápolást vagy férfiszakmának a sofőrködést.¹⁴ A legfőbb probléma abból fakad, hogy ezen keretek közül képtelenek vagyunk kilépni. Erre nagyon jó példa Maria Montessori élete, aki rengeteg megalázást és megvetést kellett elviseljen annak érdekében, hogy a 19. század végén – 20. század elején elvégezhesse az akkor még teljesen férfiszakmának titulált orvosi egyetemet. Mit is érthetünk ezen megaláztatások alatt? Például azt, hogy nagy nehezen, csak az akkori pápa segítségével sikerült bekerülnie a karra; a termékekbe csak a férfihallgatók után mehetett be; az órákat nagyon sokszor állva kellett végighallgatnia; az anatómiát csak egyedül gyakorolhatta; minden fontos hírről csak utolsóként elkésve értesülhetett, de mégsem adta fel, és 26 évesen sikeresen lediplomázott.¹⁵

Ezen sztereotípiák leépítése azért különösen is fontos, mert jelentősen befolyásolhatja és ronthatja az emberek valódi teljesítményét. Például Steele egy kísérlet során arra a következtetésre

---

¹³ Els ROMMES: Gender Sensitive Design Practices, in Eileen Trauth (szerk.): *Encyclopedia of Gender and Information Technology*, Idea Group Publishing, Hershey, 2006, 675–681.

¹⁴ SCHIEBINGER.

¹⁵ GYÖRGYPÁL Jutka: született augusztus 31-én: Maria Montessori, h. n., 2015, <http://eletemmodja.blogspot.com/2015/08/szuletett-augusztus-31-enmaria.html>, 2020. 01. 04.

jutott, hogy amikor a fiatal nőknek egy matematikai tesztet nemük bejelölésével kell kezdeniük, hajlamosabbak lesznek alacsonyabb pontszámot nyújtani, mint amikor a feladatlapon nincs jelen nő/férfi jelölőnégyzet.¹⁶

Amint szövegünkben bemutattuk, nem elegendő csupán a sztereotípiák pókhálóját lebontani a társadalmi nem fogalmáról, hanem a téves hiedelmeket is kell küszöbölnünk. Alakítsunk ki egy olyan nézőpontot, mely nem ütközik saját normáinkkal, de ne jelentsünk ki elhamarkodott döntéseket előzetes háttérinformációk nélkül.

---

¹⁶ Claude STEELE: A Threat in the Air: How Stereotypes Shape Intellectual Identity and Performance, in *American Psychologist* 52 (1997/6), 613–629.